

การพัฒนาศิลปะการแสดงรำวงย้อนยุคแถบลุ่มน้ำโขง

พลวัฒน์ โตสารเดช^{1*} เบญจวรรณ วงษาดี² ศิริเพ็ญ อัดไพบูลย์³

¹นักศึกษาลัทธิศาสตร์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

²อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชอุบลราชธานี

**Corresponding author e-mail : tidubon@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศิลปะการแสดงรำวงย้อนยุคแถบลุ่มน้ำโขงมีจุดประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ บทบาทและคุณค่าของรำวงย้อนยุค
- 2) เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงรำวงย้อนยุค พื้นที่ศึกษาเป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีความรู้ในเรื่องรำวงย้อนยุค อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี และกลุ่มชาวบ้านก็ยังคงมีการรักษาการแสดงรำวงย้อนยุคและสืบทอดวัฒนธรรมเดิมไว้ โดยถือปฏิบัติในงานประเพณีบุญต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า 1) รำวงย้อนยุคของชาวอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการรำวงเพื่อความสนุกสนานได้ผ่อนคลายความเหนื่อยล้าความทุกข์ยากเมื่อเสร็จสิ้นภาระหน้าที่การทำงาน การจัดการแสดงรำวงย้อนยุคยังคงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลาอันยาวนาน ซึ่งหน่วยงานราชการในพื้นที่ยังคงให้การสนับสนุนการแสดงรำวงย้อนยุคนี้เป็นอย่างดี บทบาทหน้าที่ของรำวงย้อนยุคด้านสังคม/วัฒนธรรม/ประเพณี ของชาวอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธา ความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นกฎระเบียบทางสังคมถือปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงขั้นตอนการแสดงรำวงย้อนยุค จะเห็นได้ว่าการแสดงนี้ได้รวบรวมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีหลาย ๆ อย่างไว้ด้วยกัน จึงถือได้ว่าการแสดงนี้เป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมประเพณีที่บ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ของชุมชน และชาวบ้านอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ยังคงรักษาการแสดงรำวงย้อนยุคที่มีมาแต่โบราณไว้อย่างเหนียวแน่น 2) ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับและนำไปพัฒนาเป็นศิลปะการแสดงเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและขั้นตอนการแสดงรำวงย้อนยุค ของอำเภอพิบูลมังสาหารโดยสอดแทรกองค์ความรู้ของรำวงย้อนยุค การออกแบบท่ารำ การแต่งกาย และดนตรีในแนวคิดอนุรักษ์บูรณาการกับศิลปะ อิงจากอัตลักษณ์ร่วม

ภูมิปัญญาชาวบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวในจังหวัดอุบลราชธานี เพลงที่ใช้ประกอบการรำวง มีเพลงใจชายใจหญิง จังหวะบิกิน เพลงรักจางที่บางปะกง จังหวะชะชะซ่า เพลงคิดถึงอุบล จังหวะตะลุง เพลงจ๊ะเอ๋ จังหวะม้าย่อง เพลงกุหลาบปากซัน จังหวะรำวงลาวการนำเสนอ เป็นแบบรำวงย้อนยุคสมัยใหม่ โดยการประยุกต์ทำรำ ทำเต้น มาจากลีลาท่าทางในการแสดง รำวงย้อนยุค และเติมความอ่อนช้อยเพื่อจะให้ทำรำและทำเต้นมีความสวยงาม สนุกสนาน มีความหมายมากขึ้น นอกจากนี้ยังใช้ดนตรีสากลที่ทันสมัย และดนตรีพื้นบ้าน ประกอบการแสดง เพื่อให้สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวอำเภอพิบูลมังสาหารได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ : การพัฒนา, รำวงย้อนยุค, ลุ่มน้ำโขง

Development of Mekong Basin Retro Folk Dance Performance Art

Phollawat Tosaradej¹ Benjawan Wongsawadee² and Siripen Attapaiboon³

¹M.A.candidate in Research for local development, Surintra Rajabhat University

²Faculty of Education, Surintra Rajabhat University

³Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

**Corresponding author e-mail : tidubon@hotmail.com

ABSTRACT

This research aimed to study the history, elements, roles, and values of retro folk dance performance and to develop the Mekong basin retro folk dance performance art by qualitative research in the areas of Amphur Phiboonmungsaharn, Ubon Ratchathani Province and Pakse City, Champasak Prefecture. The data was collected from the sample group. The total of 25 individuals in the target group consisted of scholars, artists, and general people in Amphur Phiboonmungsaharn and Paksa City and could be categorized into 3 groups; 5 knowledgeable people, 10 performers, and 10 general people. The tools used in collecting data were a structural interview form and an observation form. The data was presented with descriptive analysis.

The results revealed as follows:

A retro folk dance band called Phiboon Calypso 2499 was established in the year 2005, gathering singers, musicians, and folk dance girls in Amphur Phiboonmungsaharn. It is one of the famous retro folk dance bands of Ubon Ratchathani Province. In Pakse, folk dance has a long history and has been popular until now. The elements of retro folk dance of Phiboon Calypso 2499 were as follows. There were 15 dance postures, most of them using hands freely without fixed formats. The songs and music emphasized on enjoyment. The costume in the early age was homegrown, but later short skirts, short sleeved blouses, and canvas shoes became popular. The folk dance shows were usually performed in various occasions such as traditional religious ceremony, housewarming, wedding, and other joyful festivals. In Pakse, the

men's folk dance posture was rolling hands courting on girls while women's folk dance posture was tramping and sweeping hands forward according to the rhythm. The songs and music in the past were adagios, revolution songs, and state policy songs. Paslop was the most popular rhythm and became the identity of People's Democratic Republic of Laos. Men's costume was fashionable while women's costume was sarongs with pedestals. The folk dance shows were usually performed in religious ceremony, traditional ceremony, and other joyful festivals. Retro folk dance have roles and values in the aspects of belief, culture, social, entertainment, cohabitation, performance art conservation and inheritance, and development of Mekong basin retro performance art. The 8 postures in 4 rhythms of folk dance were choreographed by the researcher as follows. Wandering Saphue Rapids and Steamed Dumpling were in Off Beat Rhythm. Playing Water in the Rapids and Splashing Water in Songkran Festival were in Tom-tom Rhythm. Playful Running Boy and Girl and Walking Forward to Seek a Mate were in Cha Cha Rhythm. Galloping and Ill-mannered Woman were in Tiptoeing Horse. The costume was developed to be more colorful, beautiful, and fashionable; flowery designed dress with puff sleeves, bow around waist, flowery small hat on hair, white pearl necklace, flowery earrings, and white shoes. Once the show was performed in the local area, it gained good feedback from the audience. Also, the retro folk dance is beneficial for younger generations to learn and appreciate the aesthetics. As a result, with the retro folk dance performance as a medium, the cooperation between communities was built.

Keywords : Development, Performing Arts, Siang Khong Worship Ceremony

บทนำ

ศิลปะการแสดงถือเป็นรูปธรรมที่ถ่ายทอดผ่านแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งต่างชาติต่างศาสนามีรูปแบบในการแสดงแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการนำเสนอ วัตถุประสงค์ของการแสดงนั้น ๆ โดยอาจจะมีความเหมือนกันคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง การถ่ายทอดอารยะธรรมศิลปะประเพณีจากประเทศหนึ่งไปยังประเทศหนึ่ง หรือการเรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แม้กระทั่งอารยะธรรมที่เชื่อมโยงผ่านลุ่มน้ำโขง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณีซึ่งกันและกัน หรืออาจมีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน การส่งเสริม การถ่ายทอดในเชิงสัญลักษณ์ที่ออกมาในรูปแบบเดียวกัน อาทิ เช่น หมอลำการพ้อนรำ การร่าย เป็นต้น ฉันทลักษณ์ ภาษา การแต่งกาย ดนตรี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น เฉพาะประเทศ

การสืบทอดทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยวิธีการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครูพักลักจำ ความคิด ความเชื่อ แบบแผนการอยู่ร่วมกันในสังคมทำกิจกรรมร่วมกันก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน โดยเฉพาะประเพณีในเดือนต่าง ๆ ที่เรียกว่าฮีตสิบสอง มีการสืบทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มายาวนานเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ทำให้ชุมชนมีโอกาสนในการรวมกลุ่ม ในการจัดกิจกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความบันเทิงทำให้ชุมชนมีกิจกรรมร่วมกันมีสัมพันธภาพที่ดี มีความเอื้ออาทร มีความเป็นพรรคพวกเดียวกัน มีความรักใคร่สามัคคีกัน ช่วยสร้างจิตสำนึกร่วมกัน ชี้นำและหล่อหลอมคนในชุมชนให้มีเอกลักษณ์ร่วมกันทางด้านวัฒนธรรม กาสัก เต๊ะขันหมาก (2541 :121)

ในการพัฒนาค่านิยมด้านสุนทรียภาพในตัวบุคคลนั้นอาจกล่าวได้ว่า คนเราเกิดมาพร้อมด้วยศักยภาพทางร่างกาย สมอ และจิตใจ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ พร้อมทั้งจะคิดอย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งจะจินตนาการและพร้อมที่จะสร้างสรรค์ ด้วยศักยภาพของมนุษย์ เราจึงพัฒนาจนถึงวันนี้ แม้จะต้องใช้เวลานานก็ตาม เมื่อเราเรียนรู้ คิด จินตนาการ หรือสร้างสรรค์ เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน บูรณาการความคิดเข้าด้วยกัน มีบริบทที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อการดำรงชีวิตที่มีความหมายและกลมกลืนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การเกิด ของศิลปะการแสดงก็ไม่ต่างไปจากทัศนศิลป์และศิลปะแขนงอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาการ ของการเป็นมนุษย์ ที่รู้จักคิดรู้จักทำ และสร้างวัฒนธรรมขึ้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาภาษาทางดนตรี พร้อมกับการเคลื่อนไหวร่างกายไปตามธรรมชาติ เพื่อสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด นอกจากการเคลื่อนไหวธรรมดา ๆ การแสดงของมนุษย์พัฒนาขึ้นประกอบกับการนำดนตรี เสียงร้อง

มาประกอบ พร้อมกับการตกแต่งร่างกายให้แปลกและสวยงามกว่าปกติ ศิลปะการแสดง
ในลักษณะต่าง ๆ กันก็เกิดขึ้น วิรุณ ตั้งเจริญ (2546 : 113)

ศิลปะการแสดงนั้นถือว่าเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่ได้รับค่านิยมอย่างแพร่หลาย
ทั้งในวัฒนธรรมราชภัฏและวัฒนธรรมหลวง อย่างไรก็ตามมักพบว่า เศรษฐกิจ สังคม การเมือง
และการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้เส้นแบ่งเขต
ศิลปะการแสดงระหว่างหลวงกับของราชภัฏสูญสลายไป ถึงแม้ว่าธรรมชาติของศิลปะการ
แสดงจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสความเจริญของโลก แต่ความพยายามที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟู
ศิลปะการแสดงแบบดั้งเดิมก็ยังมีอยู่พร้อม ๆ ไปด้วยความพยายามจะปรับปรุงด้วยการจัดระบบ
การศึกษาด้านศิลปะการแสดงให้สัมฤทธิ์ผลทั้งทางด้านการอนุรักษ์ และพัฒนาสู่อุตสาหกรรม
ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ชมนาด กิจจันทร์ (2551 : 45)

ร่างเป็นการแสดงประเภทหนึ่งที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ พงษ์ชัย ไทยวรรณศรี (2529 :
371-372) ได้กล่าวถึงศิลปะการร้องรำว่า “ศิลปะของการร้องรำทำเพลงนั้น ย่อมเกิดขึ้น
ในมนุษย์ทุกหมู่เหล่ามาแต่บรรพกาล โดยเฉพาะชนชาติไทย มีการร้องรำทำเพลงมานานแล้ว
แต่ยังไม่อาจหาหลักฐานมาบอกได้ว่าเรามีศิลปะการร้องรำ การพ้องรำ หรือแสดงในด้าน
ลักษณะท่าทางต่าง ๆ ประกอบเพลงร้อง อาจจะมีมาตั้งนานตั้งแต่อดีตกาลก็ว่าได้ ยังไม่มีผู้พบ
หลักฐานที่แน่ชัด หรือ มีเอกสารที่อ้างอิงชัดเจน เครื่องตีซึ่งด้วยหลัง เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง
กลอง เป็นต้นซึ่งต่างจากความคิดเห็นจากเอกสารจดจำเน็ดของร้องรำ” ในขณะที่ สมพงษ์
กาญจนผลิน (2539 : 131) ได้กล่าวถึงเพลงร้องว่า “เพลงร้องเป็นศิลปะการเล่นพื้นเมือง
ของชาวไทย มาตั้งแต่สมัยโบราณนิยมรำกันเป็นคู่ชายหญิง จะมีก็คู่ก็ได้ มีเครื่องดนตรีที่เป็น
หลักสำคัญสำหรับตีประกอบจังหวะคือ โทน จึงนิยมเรียกกันว่า รำโทน เพลงร้องหรือเพลงรำ
โทนส่วนใหญ่มุ่งไปในทางเกี่ยว พาราสี เช่น ตามองตา เป็นต้น”

จากการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยพบว่า อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
เป็นพื้นที่หนึ่งที่ยังคงสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงร้องรำไว้ให้คงอยู่ในปัจจุบัน นายสี แสงงาม
(2556 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวให้เห็นว่า “ที่ชาวพิบูลมังสาหารยังคงอนุรักษ์ประเพณีการร้องรำไว้
เพราะว่า หากคนรุ่นนี้ได้ล้มหายตายจากไปจะไม่มีใครรู้เห็นอีกต่อไป ลูกหลานคงไม่มีใคร
เคยเห็นหรือ” ส่วนนางแดง (2556 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวเสริมว่า “ทุกวันนี้ลูกหลานร้องรำ
ทำเพลงอะไรก็ไม่รู้ ฮีตเก่าคงเดิมนี่หลงลืมไปหมดแล้ว การเล่นร้องรำทำให้ลูกหลานได้รู้ว่า
สมัยก่อนมีเพียงร้องรำนี้แหละที่คอยให้ความรื่นรมย์ชื่นแก่คนได้ในช่วงงานวัด” ลักษณะดังกล่าว
จึงแสดงให้เห็นว่าร้องรำย่อนยุคของชาวพิบูลมังสาหารนั้นยังคงได้รับความน่าสนใจมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาร่ายย่อนยุคของชาวบ้านอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย ประวัติความเป็นมา รูปแบบ องค์ประกอบคุณค่าในการแสดงร่ายย่อนนี้เพื่อประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมที่ดึกดำบรรพ์และพัฒนาศิลปะการแสดงร่ายย่อนยุคท่ามกลางการไหลบ่าของอารยธรรมตะวันตก ความเจริญทางเทคโนโลยี ระบบสื่อสารมวลชนที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ บทบาทและคุณค่าของร่ายย่อนยุค
2. เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงร่ายย่อนยุค

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความรู้และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับร่ายย่อนยุคประกอบด้วย บุคคลที่มีความรู้ทางด้านร่ายย่อนยุคผู้สูงอายุผู้นำชุมชนปราชญ์ท้องถิ่นประกอบด้วย หัวหน้าคณะพิบูลคาลิปโซ่ 2499 นายกเทศมนตรี นายอำเภอพิบูลมังสาหาร ผู้จัดการบาร์ร่าวง ตัวแทนผู้ว่าจ้างเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Perform Informants) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ และมีประสบการณ์ในการแสดงร่ายย่อนยุคประกอบด้วยนักร้อง สาวร่าย นักดนตรี คณะพิบูลคาลิปโซ่ จำนวน 5 คน บาร์ร่าวงเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก จำนวน 5 คนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) หมายถึง กลุ่มบุคคล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ตัวผู้วิจัยรอบการสังเกตรอบการสัมภาษณ์ และกรอบการสนทนากลุ่มตลอดจนใช้เครื่องมืออุปกรณ์ช่วยในการบันทึกข้อมูลภาคสนาม ส่วนวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัยนั้น ผู้วิจัยเก็บทั้งข้อมูลจากเอกสารและลงภาคสนามโดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงร่ายย่อนยุคและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับร่ายย่อนยุคและการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ นำหลักการและรูปแบบในการแสดงร่ายย่อนยุคมาสร้างเป็นท่ารำต่าง ๆ ในรูปแบบของการแสดง โดยเก็บจากแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ผลการศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ บทบาทและคุณค่าของการแสดงรำวงย้อนยุคกลุ่มน้ำโขงพบว่า รำวงย้อนยุคกลุ่มน้ำโขงในอำเภอพิบูลมังสาหารเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2548 โดยรวบรวม นักร้อง นักดนตรี สาวรำวง มาจัดแสดงจนเป็นที่ได้รับความนิยมให้ไปแสดงในงานต่าง ๆ ส่วนรำวงเมืองปากเซ แขวงจำปาสักนับเป็นการแสดงที่มีความนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จังหวะบาสโลป ถือเป็นจังหวะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก และทุกแขวงในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการจัดการแสดงมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเพื่อเป็นความบันเทิงและการหารายได้องค์ประกอบของรำวงย้อนยุคกลุ่มน้ำโขงในด้านท่ารำของอำเภอพิบูลมังสาหารเดิมมีทั้งหมด 15 ท่า ส่วนมากสาวรำวงจะปล่อยมือไปตามธรรมชาติ ท่ารำไม่มีแบบแผนที่ตายตัวจะเดินไปตามจังหวะของวงดนตรี มีท่ารำบ้างแต่ไม่เน้นการรำตามบทของเนื้อเพลง เน้นความสนุกสนานพร้อมเพรียงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเมืองปากเซท่ารำที่ใช้ในการรำวง ผู้ชายจะใช้ท่าเกี่ยวสาว ม้วนมือ และย่าเท้าไปตามจังหวะ ท่ารำผู้ชายจะมีไม่มากนัก ส่วนผู้หญิงนิยมย่าเท้าและวาดมือไปยังหน้ามือหนึ่งและวาดมือส่งไปข้างหลังอีกมือหนึ่ง หรือการสอดสร้อยมาลาแต่ไม่จับมือ ใช้การม้วนมือแทนไม่เน้นการรำตามบทของเนื้อเพลง ในด้านเพลงร้องทำนองดนตรีของอำเภอพิบูลมังสาหารจะนิยมใช้จังหวะที่มีมาแต่ในอดีตโดยรวบรวมไว้ 15 จังหวะที่นิยมในการรำวงย้อนยุค เช่น จังหวะชะชะซ่า จังหวะคองก้า จังหวะหะหะย่อง เป็นต้น ส่วนเมืองปากเซนิยมใช้เพลงเกี่ยวกับการเมือง การปฏิวัติ เพลงนโยบายรัฐ จังหวะลำเพลิน จังหวะชะชะซ่า และเพลงลูกทุ่งที่โด่งดังในประเทศไทย เช่น เพลงอีสานลำเพลิน เพลงสาวเลยยังรอ เพลงขอใจแลกเบอร์โทรจังหวะที่นิยมได้แก่ จังหวะบาสโลป ถือเป็นจังหวะที่เป็นเอกลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ด้านการแต่งกาย การแต่งกายคณะพิบูลคาลิปโซ่ 2499 นิยมนุ่งกระโปรงสั้น เสื้อแขนสั้น สวมรองเท้าผ้าใบ สำหรับการแต่งกายของการรำวงปากเซ ผู้ชายจะแต่งตัวตามสมัยนิยม ผู้หญิงก็จะนุ่งซิ่นมีเชิงซึ่งเป็นการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันปรับเปลี่ยนไปตามความนิยมนุ่งกระโปรง กางเกงขาสั้น หรือตามแฟชั่นที่นิยมในสังคมด้านโอกาสที่ใช้ในการแสดงของอำเภอพิบูลมังสาหารจะจัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานบุญประเพณี งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงานและงานรื่นเริงส่วนเมืองปากเซจะมีการรำวงในงานบุญ ประเพณี เช่น บุญสงกรานต์ งานเลี้ยงสังสรรค์ทั่วไป รำวงเอาเงินเข้าวัดเพื่อหารายได้ด้านบทบาทของรำวงย้อนยุคที่มีต่อสังคม วัฒนธรรมและประเพณีของอำเภอพิบูลมังสาหาร คณะพิบูลคาลิปโซ่ 2499 และรำวงเมืองปากเซ แขวงจำปาสักมีบทบาท

ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นการเชื่อมโยงโดยตรงต่อสังคมในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว สื่อถึงความรักความสามัคคีของครอบครัว ชุมชน เป็นการแสดงที่มีความสนุกสนาน ความเอื้ออาทรต่อกัน การรวมกลุ่มในสังคมให้เกิดการมีส่วนร่วมและการเป็นผู้ให้ในสังคม เพื่อเป็นการระดมทุนการจัดหารายได้ สร้างแรงศรัทธา เกิดความรักสามัคคี และสืบทอดด้านวัฒนธรรมประเพณี

2. ผลการพัฒนาศิลปะการแสดงร่ายย่อนยุคกลุ่มน้ำโขงอำเภอพิบูลมังสาหาร คณะพิบูลคาลิปโซ่ 2499 และร่ายเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก พบว่าการประดิษฐ์ท่ารำ ร่ายย่อนยุคกลุ่มน้ำโขง มีหลายขั้นตอน ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางในการประดิษฐ์ท่ารำย่อนยุคของสาวร่ายตามตำรานาฏยศาสตร์ ซึ่งอาจเทียบได้กับท่ารำแม่บทของไทย แม่บทอีสาน โดยใช้ท่าเชื่อมจากท่ารำวงมาตรฐานของไทยมาเป็นตัวเชื่อมให้เกิดความกลมกลืนกันในแต่ละท่าจนเกิดเป็นท่ารำทั้งหมดของการแสดงร่ายย่อนยุคกลุ่มน้ำโขง 8 ท่า และจังหวะในการร่ายดังนี้ ท่าเดินชมแก่งสะพือ ท่าซาลาเปา ใช้จังหวะออปิท ท่าเล่นน้ำในแก่ง ท่าสาดน้ำมหาสงกรานต์ใช้จังหวะกลองยาว ท่าหนุ่มสาววิ่งหยอกล้อ ท่าเดินหน้าตามหาคู่ ใช้จังหวะชะชะซ่า ท่าควมบ้า ท่าม้าติดกะโหลกใช้จังหวะม้าย่อง ส่วนการประดิษฐ์นาฏยดนตรีแนวความคิดในการสร้างทำนองเพลงนั้นได้มาจากการนำแนวคิดในการสร้างการแสดงร่ายย่อนยุคในอำเภอพิบูลมังสาหาร คณะพิบูลคาลิปโซ่ 2499 และร่ายเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก เป็นหลัก ทำนองเพลงที่ใช้ในการแสดงเป็นไปตามวิถีชีวิตแบบอีสานและลาว โดยแบ่งแนวความคิดการสร้างจังหวะ ทำนองที่มีอยู่เดิมของทั้งสองแห่งที่คล้ายคลึงกันเช่น จังหวะชะชะซ่า จังหวะลำเพลิน และใช้บทเพลงที่มีมาในอดีตอีสานและลาวเช่น บทเพลงรักจางที่บางปะกง บทเพลงคิดถึงอุบล บทเพลงจ๊ะเอ๋ บทเพลงกุหลาบปากซัน เป็นต้น

การออกแบบเครื่องแต่งกายผู้วิจัยได้นำทฤษฎีทางทัศนศิลป์มาเป็นกรอบในการสร้างและออกแบบเครื่องแต่งกายตามแบบฉบับดั้งเดิมในการร่ายย่อนยุคอำเภอพิบูลมังสาหาร คณะพิบูลคาลิปโซ่ 2499 มาเป็นหลัก โดยพัฒนาให้มีสีสันสดใส ใช้ชุดกระโปรงลายดอก สีชมพูและมีเสื้อเป็นแขนตุ๊กตา คอสามส่วน โบว์ผูกเอวสีเขียวดอกไม้สำหรับติดผมเป็นหมวกขนาดเล็กสีชมพูสร้อยคอไข่มุกสีขาวแต่งด้วยดอกไม้ต่างหูดอกไม้สีชมพูรองเท้านักเต้น เพื่อให้ความทันสมัยและสวยงามมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

ความเป็นมาของร่ายย่อนยุคกลุ่มน้ำโขงจากทั้ง 2 พื้นที่ศึกษา เป็นรูปแบบที่พัฒนา มาจากกลุ่มชน เป็นการแสดงร่ายของชาวบ้านจนกลายเป็นอาชีพในที่สุดได้รับความนิยมนมาก ในช่วงสงครามรับอิทธิพลจากตะวันตกในลักษณะอันทำให้การแสดงร่ายชบเซาลงหรือแทบหายไป

จากสังคม และได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาได้รับความนิยมใหม่และยังคงเป็นที่รู้จักของคนรุ่นปัจจุบัน ทำรำของสาวรำวงในไทยจะมีพัฒนาการจากรำวงแบบพื้นบ้าน ใช้มือไปตามธรรมชาติ ไม่ใช่ทำรำตามบทร้องซึ่งต่างกับ พันทิพา สิงห์ขจร (2539 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการแสดงพื้นบ้านอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า เป็นการรำวงประกอบบทมีการจับมือ ตั้งมือแต่ไม่ตึงเต็มที่ การใช้มืออยู่ระดับหน้าขาถึงเหนือศีรษะ แขนไม่เคร่งครัดในการยกระดับและความโค้งของวงขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้รำ ทำนियมย่อเท้า ขาจะยึดยุบเข้าตามจังหวะการย่อเท้า บางครั้งจะยุบเข้าจนถึงพื้นและมีการนั่งตั้งเข่า ลำตัวและศีรษะตั้งตรง ทำรำมีชื่อเรียกเฉพาะ ใช้ทำรำง่าย ๆ ซ้ำ ๆ กัน และใช้ทำรำตามบทร้อง ซึ่งต่างกับรำวงในภาคอีสานที่เน้นการเต้นตามจังหวะเพลง และใช้มือไปตามธรรมชาติ ไม่เน้นทำรำที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นการแสดงแบบชาวบ้านไม่เน้นทำรำ เป็นการประเท้า และนิยมนำจังหวะละตินอเมริกาเข้ามาผสมมีกลองชุด พิณ แคน กีตาร์ เบส ตามแบบสากลจังหวะไม่เน้นทำรำ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการรำวงในแถบภาคอีสานจะเน้นท่าเต้นตามจังหวะดนตรีเป็นหลักไม่เน้นทำรำย่ำ และการที่ใช้จังหวะที่รวดเร็ว ทำให้ไม่สามารถใช้ทำรำที่ตีบท ไปตามเนื้อร้องได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนาฏศิลป์ ดนตรี เรื่อง รำวงเวียนครกแบบท่า พบว่า ทำรำวงต้องรำตามความหมาย ของบทเพลง โดยเดินรำเวียนรอบครกดำข้าวตามเข็มนาฬิกา การเล่นรำวงเวียนครกแบบท่ามีขั้นตอนคือ ไหว้ครู เปิดคณะ เล่นรำวง อวยพร และลา บทเพลงที่ใช้เล่นเป็นเพลงจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว บทชมธรรมชาติ คิดสอนใจ บันทึกประวัติศาสตร์และความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีครูทอง ไม่ทราบนามสกุล เป็นผู้ฝึกสอนเพลงรำวงพื้นบ้านดอนคา ได้รวมตัวกันเล่นรำวงพื้นบ้าน ตระเวนเล่นตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งในอำเภอและต่างอำเภอ เรียกชื่อกลุ่มของตัวเองว่า รำวง บ้านดอนคา ซึ่งมีที่มาจากกับรำวงพื้นบ้าน รำวงกุมภวา หรือรำวงคณะคำมา รุ่งนิรันดร์ ที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้าน ทั้งนี้เป็นเพราะการรำวงเป็นเครื่องบันเทิงใจของชาวบ้านที่ใช้ในการรวมตัวของชุมชนในการทำบุญประเพณีต่าง ๆ

1. ความเป็นมาและองค์ประกอบของรำวงย้อนยุค พบว่า ศิลปะการแสดงถือเป็นรูปธรรมที่ถ่ายทอดผ่านแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งต่างชาติ ต่างศาสนามีรูปแบบของการแสดงแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการนำเสนอ วัตถุประสงค์ของการแสดงนั้น ๆ โดยอาจจะมีความเหมือนกันคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง การถ่ายทอดอารยธรรม ศิลปะประเพณีจากประเทศหนึ่งไปยังประเทศหนึ่ง หรือการเรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แม้กระทั่งอารยธรรมที่เชื่อมโยงผ่านลำน้ำโขง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณีซึ่งกันและกัน

หรืออาจมีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน การส่งเสริม การถ่ายทอดในเชิงสัญลักษณ์ที่ออกมาในรูปแบบเดียวกัน อาทิเช่น หมอลำ การฟ้อนรำ การร่าย เป็นต้น ฉันทลักษณ์ ภาษา การแต่งกายดนตรี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น เฉพาะประเทศ

2. ผลการศึกษาคุณค่าและบทบาทหน้าที่ของร่ายย่อนยุค ใน อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานีและเมืองปากเซ แขวงจำปาสักมีคุณค่าหลายประการที่เชื่อมโยงกันอยู่ 3 ประการดังนี้

ประการแรก คุณค่าในเชิงวัฒนธรรม ร่ายย่อนยุค เป็นการแสดงออกรูปแบบของศิลปะการแสดงของหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีมาแต่โบราณ และยังแผ่อิทธิพลมาจนถึงปัจจุบันซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความรักในศิลปะการแสดงในชุมชนอีสานและลาว เป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่ดีที่จะทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ มีกำลังใจมีความกระตือรือร้นที่จะประกอบสัมมาชีพและตั้งตนอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี ความรัก ความสามัคคี จึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน และลาวที่มั่นคงยืนยาวมาเป็นเวลานาน ร่ายย่อนยุคสะท้อนให้เห็นถึงภาพวัฒนธรรมความเชื่อที่เข้มแข็งทางหนึ่งของวัฒนธรรม

ประการที่สองคุณค่าในเชิงสังคม ร่ายย่อนยุคในสังคมอีสานและลาว ถูกหล่อหลอมด้วยกรอบแห่งความเชื่อและประเพณี ซึ่งวงจรชีวิตล้วนแล้วแต่จะต้องมีการปลดปล่อยความทุกข์หาความสุขให้กับตัวเอง เพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจ การแสดงต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลในด้านความทุกข์หรือสุข ของคนในชุมชน การยอมรับบทบาทของผู้นำในชุมชนทำให้สังคมสงบสุข ปรองดองและสามัคคีกัน ร่ายย่อนยุค เป็นหนึ่งในการแสดงที่สามารถจัดระเบียบสังคมได้เป็นอย่างดี

ประการที่สาม คุณค่าในเชิงอนุรักษ์ การถ่ายทอดการแสดงร่ายย่อนยุค มาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นการเผยแพร่กระบวนการซึ่งมีมูลฐานมาจากความรักในศิลปะการแสดงนั้น เป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งวิถีแห่งชุมชนได้เป็นอย่างดี ชุมชนอีสานและลาว เข้มแข็งและมีพลวัตมายืนยาวตราบหลายชั่วอายุคนก็เพราะพลังแห่งความรักในศิลปะการแสดงเป็นสิ่งที่หล่อหลอมคนในชุมชนได้ ถึงแม้ในปัจจุบันวัฒนธรรมค่านิยมใหม่ ๆ จะแพร่กระจายเข้ามาอย่างหลากหลายแต่คนรุ่นใหม่ก็ยังคงรักษาเดินตามรอย ศิลปะการแสดงร่ายย่อนยุคที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้วางไว้ การแสดงร่ายย่อนยุคจึงเป็นอีกพลังที่จะช่วยอนุรักษ์และส่งเสริมให้เห็นถึงพลังการแสดงร่ายย่อนยุคนี้

ปัญหาและข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศิลปะการแสดงร่ายย่อนยุคลุ่มน้ำโขง ผู้วิจัยมีปัญหาและข้อเสนอแนะในการวิจัยดังนี้

1. ปัญหาในการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอเกี่ยวกับปัญหาการวิจัย ดังนี้

1.1 ปัญหาการสูญเสียอัตลักษณ์ของการรักษาสภาพแวดล้อมวัฒนธรรม การแสดงที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านรางวัลย้อนยุคแบบดั้งเดิมได้สูญหายไปขาดการรักษาการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้และวางแผนรองรับกับสภาพการณ์ของภาวะโลกที่เปลี่ยนไปทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและสื่อเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาทำให้ขาดความเป็นไปตามวิถีดั้งเดิมแบบโบราณ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องคำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมในการรักษาอัตลักษณ์ของรางวัลย้อนยุค สภาพแวดล้อมวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานศูนย์รวมปัญญาที่สามารถนำมาเสริมสร้างจิตสำนึกได้อย่างลุ่มลึกครอบคลุมทุกกิจกรรมอย่างเชื่อมโยงและรักษาให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

1.2 ปัญหาด้านบุคลากรที่มีภูมิความรู้เกี่ยวกับรางวัลย้อนยุคมีจำนวนน้อยลงจึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง อาจทำให้ศาสตร์และรูปแบบที่เกี่ยวกับการแสดงรางวัลย้อนยุคเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่เหลือร่องรอยเดิมให้เห็น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมุ่งเน้นให้การสนับสนุนหาแนวทางวางนโยบายอนุรักษ์และส่งเสริมการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งหมดที่เกี่ยวกับการแสดงรางวัลย้อนยุคให้กับเยาวชนรุ่นหลังเพื่อส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพื่อการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.1 การแสดงรางวัลย้อนยุคเป็นเครื่องแสดงให้เห็นวัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน ลักษณะของสภาพชีวิตและสังคมของกลุ่มคนในกลุ่มน้ำโขง ควรมีการส่งเสริมให้ศึกษาวิจัยอย่างลุ่มลึกในทุกมิติแบบองค์รวมจะได้รักษาศิลปะการแสดงที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ ของกลุ่มคนที่อาศัยในกลุ่มน้ำโขง ที่เรียกว่า “รางวัลย้อนยุค” ให้คงอยู่ต่อไป

2.2 การพัฒนาศิลปะการแสดงเกี่ยวกับรางวัลย้อนยุค ของกลุ่มคนในกลุ่มน้ำโขง เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้ทันกระแสโลกในปัจจุบัน เพื่อเชื่อมโยงอดีตสู่ปัจจุบันเป็นแนวทางการศึกษาและวิจัยพัฒนาศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์และการเชื่อมโยงคติชนท้องถิ่นน้ำโขงในรูปแบบของการแสดงเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังเข้าถึงสุนทรียรสในศาสตร์การเห็น ศาสตร์การได้ยินและศาสตร์การเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์และประสานกลมกลืนกันในแนวร่วมสมัย เป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ซึ่งส่งผลให้เกิดความร่วมมือของชุมชนโดยใช้รูปแบบของการแสดง รางวัลย้อนยุค ที่มีประเพณีและวัฒนธรรมนากการจรรโลงระบบค่านิยม โครงสร้างทางจิตวิญญาณของมนุษย์

2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต สำหรับประเด็นการศึกษาที่ควรได้รับการค้นคว้าและเปรียบเทียบต่อไป มีประเด็นการศึกษาได้หลายมิติ เช่น มิติทางด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมาเกี่ยวกับศิลปะการแสดงเกี่ยวกับร่ำวงย้อนยุค มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยว มิติทางการอนุรักษ์และสิ่งแวดล้อม ของชุมชนในแต่ละยุคซึ่งยังขาดความชัดเจนอยู่มากซึ่งเป็นคุณค่าเสมือนเป็นคลังข้อมูลที่จะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

References

- Kasak Tekhanmag. (1998). *Proposed Process Models of Civil Society Development for Provincial Cultural Councils*. (Master's Thesis, Chulalongkorn University).
- Pongchai Thaiwannasri. (1986). Literature from Sunthraporn Songs. Master's Thesis. (Ethnomusicology) Bangkok, The Graduate School of Srinakharinwirot University. Printed document
- Phunthipha Singhustit. (1996). Phayuha Khiri Folk Dance in Nakhon Sawan Province. Master's Thesis. Arts (Thai Dance) Chulalongkorn University)
- Lerpong Kunha. (2011). Local song : a case study of donka folk song, Tambon Donka, Tatako District, Nakhonsawan Province. (Master's Thesis of Fine Arts in Ethnomusicology). Bangkok: The Graduate School of Srinakharinwirot University)
- Sompong Kanjanaphalin. (1996). Thai Music, Notes and Exercising. (2nd Edition). Bangkok: Ton Aor Grammy., Co., Ltd
- Bunditpatanasilpa Institute. (2007). The study of Ramwong Wien Kroc (Thai Traditional Retro Dancing). The project of cultural heritage network.